

SỰ THỜ PHƯỢNG

LỜI NÓI ĐẦU

Một trong những mục đích đầu tiên của hội thánh địa phương là tôn vinh Đức Chúa Trời. Sự thờ phượng chung là mạng lệnh của Đức Chúa Trời, đã được thực hiện bởi dân của Ngài trong Kinh Thánh. Đó là một lời chứng rằng Đức Chúa Trời đang hiện diện giữa vòng chúng ta.

Tiếc thay, đối với nhiều người, sự thờ phượng chung thường chỉ là một nghi lễ tôn giáo hay một bổn phận phải làm hơn là một kinh nghiệm đặc biệt. Trên thế giới, những hội thánh phát triển và nhân rộng ra là những hội thánh mà tại đó, người ta muốn đến tham dự buổi thờ phượng bởi vì nó giúp họ được gặp gỡ Đức Chúa Trời và dân sự Ngài một cách đầy ý nghĩa. Hội thánh phát triển chậm khi người ta tham dự các buổi thờ phượng vì bổn phận hay vì họ đang làm ơn cho Chúa.

Cần có một cẩm nang thờ phượng để hướng dẫn việc lên kế hoạch và chuẩn bị cho các buổi thờ phượng của bạn. Cẩm nang thờ phượng chỉ là phần trình bày lý do và cách thức hội thánh hay nhóm tế bào của bạn hướng dẫn thờ phượng. Nó nên được dựa trên những nguyên tắc Kinh Thánh và bao gồm những chức năng Kinh Thánh quan trọng có liên quan đến sự thờ phượng. Nó sẽ đóng vai trò một người dẫn đường, giúp bạn chuẩn bị những buổi thờ phượng thật sự tôn cao Chúa, đúng tinh thần của Thánh Kinh, và tâm hồn được thăng hoa. Nó cũng sẽ giúp bạn tránh việc chỉ bắt chước những truyền thống cũ kỹ và nhàm chán trước đây.

I. MỤC ĐÍCH CỦA SỰ THỜ PHƯỢNG:

Buổi nhóm thờ phượng chung là lúc mà tất cả các thành viên trong hội thánh nhóm họp lại để thờ phượng Đức Chúa Trời. Khi một hội thánh mới thành lập bắt đầu tổ chức những buổi thờ phượng chung, hội thánh đó cần hiểu chức năng của sự thờ phượng. Bạn cần chọn những hình thức thờ phượng phù hợp giúp thực hiện được những chức năng đó và đưa người ta vào sự gặp gỡ Đức Chúa Trời hằng sống.

Sự thờ phượng chung nhằm mục đích tôn vinh sự hiện diện của Đức Chúa Trời trong sinh hoạt của hội thánh. Đức Chúa Trời xứng đáng được tôn thờ. Ngài tể trị cả vũ trụ này. Ngài có một tình yêu thánh khiết đối với sự sáng tạo và những tạo vật của Ngài. Ngài cũng kêu gọi chúng ta dự phần vào gia đình hội thánh của Ngài trên đất. Tất cả những điều này đủ để khiến chúng ta hết sức vui mừng và hân hoan. Thờ phượng là nhận biết với lòng biết ơn và vui mừng của chúng ta về sự tể trị tuyệt đối và những điều tốt lành của Đức Chúa Trời. Khi thờ phượng, chúng ta sử dụng tất cả những gì mình có – tâm trí, ý chí, tình cảm, và thể xác – để bày tỏ sự vui mừng sâu sắc không thể diễn đạt bằng lời như trong các cuộc trò chuyện thông thường, nhưng có thể cảm nhận được bởi Thánh Linh ở trong chúng ta.

A. Ngợi khen và tạ ơn Đức Chúa Trời:

Suốt cả Kinh Thánh, dân của Đức Chúa Trời được lệnh ngợi khen và tạ ơn Ngài. Chúng ta cũng thấy nhiều ví dụ về các nhân vật trong Kinh Thánh bày tỏ lòng tôn kính đối với Đấng Tạo Hóa của mình, từ Ápraham trong sách Sáng Thế ký đến sứ đồ Giăng trên đảo Bátmô.

Nhiều từ khác nhau trong các nguyên ngữ của Kinh Thánh đã mô tả sự ngợi khen Đức Chúa Trời (halal trong tiếng Hêborơ và proskuneo trong tiếng Hy Lạp) và minh họa rằng sự

thờ phượng thật là tình cảm chân thật từ tấm lòng hướng về Chúa để ngợi khen, tôn vinh Ngài. Rõ ràng là có và cần có sự đa dạng trong khi thờ phượng – trong âm nhạc, các nhạc cụ, và các hình thức khác. Các phân đoạn Kinh Thánh sau ra lệnh cho chúng ta phải thờ phượng Chúa vì sự cao trọng, đẹp đẽ của Ngài:

- Thi 33:1-5
- Thi Thiên 103
- Thi 106:1-3
- Ro 15:5-11

B. Phục vụ Chúa:

Sự thờ phượng thật không thể tách rời khỏi sự đầu phục hoàn toàn của cuộc đời chúng ta đối với Chúa và sống thể hiện sự đầu phục đó qua những hành động phục vụ và công việc mà chúng ta làm vì Chúa. Nói cách khác, cuộc đời chúng ta, những gì chúng ta làm, những sinh hoạt của chúng ta, tất cả đều là để thờ phượng Chúa. Đây là các phân đoạn được dùng để mô tả chức năng thờ phượng trong Kinh Thánh:

- Phu 10:12-13
- Thi 100:1-2
- Ro 12:1-2

II. THỜ PHƯỢNG MỘT CÁCH HIỂU BIẾT:

Cái nhìn của Chúa Jesus về sự thờ phượng:

Trong cuộc trò chuyện với người đàn bà Samari (Giăng 4), Chúa Jesus đã cho chúng ta thấy một chân lý khác về sự thờ phượng Đức Chúa Trời. Ngài nói rằng Đức Chúa Trời không để ý nhiều đến việc chúng ta thờ phượng Ngài ở đâu (nơi chốn), mà Ngài chú ý đến cách chúng ta thờ phượng Ngài (thái độ) – bằng tâm thần và lễ thật. Chúa Jesus không đề cập đến các hình thức thờ phượng, mà đề cập đến cách thờ phượng. Ngài muốn cho chúng ta thấy trong sự thờ phượng, tình cảm và trí tuệ của chúng ta quan trọng như thế nào, chứ không phải chỉ phụ thuộc vào nơi chốn hay lễ nghi tôn giáo như những người Samari và Do Thái thường làm vào thời bấy giờ.

Chú thích:

- True worship: sự thờ phượng thật
- Spirit only: chỉ bằng tâm thần
- Spirit & truth: bằng tâm thần và lễ thật
- Truth only: chỉ bằng lễ thật
- Flashy and empty: khoa trương và rỗng tuếch
- Unacceptable!: Không thể chấp nhận được!
- Heartfelt and honoring: chân thành và làm vinh hiển danh Chúa
- Acceptable!: Chấp nhận!

- Cold and ritualistic: lạnh lẽo và đầy tính nghi thức
- Unacceptable!: Không thể chấp nhận được!

Sự thờ phượng duy nhất có thể chấp nhận được bao gồm cả 2 yếu tố. Nếu chúng ta chỉ thờ phượng bằng tâm thần thôi, chúng ta sẽ rơi vào nguy cơ thờ phượng một hình tượng hoặc một hình ảnh méo mó của Đức Chúa Trời chân thần, bởi vì chúng ta không hiểu biết về Ngài. Điều này không làm Chúa đẹp lòng. Trên một phương diện khác, nếu chúng ta chỉ thờ phượng Chúa bằng lễ thật mà thôi, thì sự thờ phượng của chúng ta sẽ trở nên lạnh lẽo và mất đi tình cảm yêu thương, thân mật với Đức Chúa Trời. Kiểu thờ phượng này cũng không làm Ngài vui lòng. Thật vậy, Đức Chúa Trời muốn chúng ta hiểu biết lễ thật bằng trí tuệ của chúng ta và thờ phượng Ngài bằng cảm xúc xuất phát từ đáy lòng của chúng ta.

Câu hỏi 1: Những hình thức thờ phượng nào bạn cảm thấy có ý nghĩa nhất?

Những yếu tố trong các buổi nhóm thờ phượng chung:

Suốt trong lịch sử hội thánh, các buổi nhóm thờ phượng chung của các hội thánh địa phương đã thể hiện sự thờ phượng theo tinh thần của Thánh Kinh thông qua các yếu tố sau:

- Những bài hát, những bài thánh ca và âm nhạc: hát về Lời của Đức Chúa Trời, chúc tụng, ngợi khen, và tạ ơn Ngài (tập trung tình cảm và những gì bên trong nội tâm của chúng ta vào Đức Chúa Trời).

- Bài giảng: giảng về Lời của Đức Chúa Trời (tập trung buổi thờ phượng của chúng ta vào Đức Chúa Trời bởi việc kêu gọi chúng ta vâng lời Ngài).

- Đọc Kinh Thánh: cùng nhau đọc Lời của Đức Chúa Trời (tập trung tâm trí của chúng ta vào Đức Chúa Trời bằng cách để cho nó ngập chìm trong chân lý).

- Cầu nguyện: tương giao với Đức Chúa Trời (cầu nguyện ngợi khen, cầu nguyện thờ phượng, cầu nguyện xưng tội, cầu thay).

- Các thánh lễ: lễ tiệc thánh, lễ báptem

- Dâng hiến: dâng những của cải, vật chất cho Chúa

- Những sự kiện đặc biệt: hát biệt thánh ca, đọc thơ, đóng kịch, làm chứng...

Hình thức của các yếu tố này khác nhau rất nhiều ở mỗi hội thánh, tùy thuộc vào truyền thống giáo phái hay văn hóa địa phương. Ví dụ: một số hội thánh tổ chức lễ tiệc thánh hằng tuần, những hội thánh khác tổ chức lễ này vào Chúa nhật đầu tiên của tháng. Một số hội thánh nhóm lại vào những buổi sáng Chúa nhật để cùng nhau thờ phượng Chúa; những hội thánh khác gặp nhau mỗi buổi tối và 2 lần trong một năm. Âm nhạc thờ phượng cũng khác nhau rất nhiều.

Câu hỏi 2: Những người cùng thông công với bạn quen thuộc với những yếu tố nào trong sự thờ phượng?

Chọn hình thức thờ phượng thích hợp:

Suốt cả Kinh Thánh, có nhiều hình thức thờ phượng khác nhau. Những yếu tố nào bạn nên cân nhắc khi lên kế hoạch cho các buổi nhóm thờ phượng chung của bạn? Đây là một vấn đề quan trọng cần phải suy nghĩ thật kỹ đối với bạn và ban trị sự hội thánh đang phát triển của bạn. Những hình thức thờ phượng mà bạn chọn sẽ có nhiều khác biệt trong các nền văn hóa

khác nhau. Thậm chí trong cùng một thành phố, những người khác nhau về tuổi tác, học vấn, dân tộc, văn hóa, và giáo phái sẽ ra mắt Chúa trong những cách khác nhau. Các hình thức thờ phượng nên để cho người ta thể hiện cả 2 yếu tố là đức tin của họ nơi Chúa (lẽ thật) và những tình cảm, cảm xúc trong mối liên hệ của họ với Đức Chúa Trời (tâm thần).

Các hình thức thờ phượng cần hướng mọi người đến gần Chúa hơn. Vì thế, bí quyết để lên kế hoạch cho một buổi thờ phượng là tìm hiểu cách những người trong khu vực bạn lựa chọn làm mục tiêu thể hiện tình yêu thương, sự vui mừng, sự tự tin, và mối quan hệ sâu sắc với Chúa một cách tự nhiên nhất. Đây là những biểu hiện của sự thờ phượng thật. Đừng bao giờ để sự thờ phượng trở nên cứng nhắc, lạnh lẽo, hoặc được thể hiện theo một cách thức trái ngược với những gì tự nhiên và những cảm xúc tốt đẹp của các tín hữu. Hãy thể hiện một cách chân thật và rõ ràng những cảm xúc của mình đối với Đức Chúa Trời cũng như những điều chúng ta suy nghĩ về Ngài.

III. NHỮNG NGƯỜI HƯỚNG DẪN THỜ PHƯỢNG:

Những người hướng dẫn thờ phượng khéo léo là một món quà của Đức Chúa Trời dành cho Hội Thánh. Họ có thể hướng dẫn thờ phượng trong các buổi nhóm tế bào hoặc trong một buổi lễ kỷ niệm, là lúc mà nhiều nhóm tế bào họp lại để cùng nhau thờ phượng Chúa. Trong tất cả các dịp này, người hướng dẫn thờ phượng cần được chỉ định, giao quyền và tự do làm công việc của mình.

Công việc của một người hướng dẫn thờ phượng là lên kế hoạch, truyền cảm hứng và hướng dẫn thờ phượng. Tiếc thay, việc lên kế hoạch cho buổi thờ phượng thường được thực hiện một cách sơ sài. Sự chuẩn bị tốt cho buổi nhóm thờ phượng sẽ khiến cho các tín hữu nhóm lại thờ phượng Chúa ngày càng đông đủ hơn. Chọn một chủ đề, chọn những bài hát / nhạc, chọn các tiết mục đặc biệt, chọn phong cách thờ phượng, tất cả đều là những khía cạnh quan trọng để tạo nên một môi trường thờ phượng tốt.

Người hướng dẫn thờ phượng nên hội đủ những phẩm chất thuộc linh tối thiểu của một người lãnh đạo được hội thánh công nhận (trưởng nhóm tế bào...). Những người hướng dẫn thờ phượng cần biết cách hướng hội chúng vào những cảm xúc tốt đẹp. Mục đích của họ là hướng dẫn thờ phượng làm sao để người ta không tập trung vào họ, mà là tập trung vào chính Đức Chúa Trời.

Ngoài phẩm chất thuộc linh của một người lãnh đạo được hội thánh công nhận, người hướng dẫn thờ phượng phải có một số phẩm chất sau:

- Là một người có tinh thần thờ phượng
- Có khả năng về âm nhạc
- Nhạy bén thuộc linh
- Thể hiện sự khiêm tốn thật

IV. SỰ THỜ PHƯỢNG CHUNG VÀ CÔNG VIỆC MỞ MANG HỘI THÁNH:

Những người làm công tác mở mang hội thánh có thể đảm nhiệm việc hướng dẫn thờ phượng vào một lúc nào đó; nhưng ngay khi những người có ân tứ được phát hiện, họ nên được huấn luyện và giao cho công việc này. Cũng theo cách này, các thành viên trong hội

thánh bắt đầu phát huy quyền làm chủ trong những trách nhiệm của hội thánh mới thành lập đó.

Như chúng ta đã biết qua các tài liệu này, mong muốn lớn nhất của Chúa là khắp thế gian sẽ biết đến sự vinh hiển của Ngài. Vì vậy, sự thờ phượng chung là chức năng quan trọng của Hội Thánh. Thờ phượng chung không phải là chỉ thờ phượng Chúa một cách riêng tư trong một nơi chung. Cựu ước, nhất là Thi Thiên, có nói rất nhiều về việc dân của Đức Chúa Trời cùng nhau thờ phượng Ngài. Trong Tân ước, nhiều vấn đề được nói đến trong các thư tín có liên quan đến sự thờ phượng chung (VD: I Côrinhtô, II Côrinhtô). Các tín hữu được kêu gọi không từ bỏ thói quen nhóm lại với nhau (He 10:25). Thờ phượng chung không phải là giải trí. Những người tham gia thờ phượng không phải là khán giả – họ là những người dự phần. Một số hội thánh mắc sai lầm trong việc tổ chức các buổi nhóm thờ phượng chung giống như những màn trình diễn trên sân khấu được thực hiện bởi những người chuyên nghiệp vậy. Hội chúng là “khán giả”, còn người hướng dẫn thờ phượng và mục sư là “những diễn viên trên sân khấu”. Sự thờ phượng chung phải được dự phần bởi toàn bộ hội chúng.

Sự thờ phượng chung làm vinh hiển danh Chúa, là một diễn đàn để bày tỏ sự hiệp nhất trong Thân Thể của Đấng Christ (Giăng 17, Công vụ 2), khiến cho thân thể của Đấng Christ trở nên mạnh mẽ qua việc trau dồi các ân tứ thuộc linh (ICo 12:7, Eph 4:12,13). Đây là một lời chứng cho thế giới về sự hiện diện của Đức Chúa Trời giữa vòng dân sự Ngài. Mặc dù việc tham dự các buổi nhóm thờ phượng không phải là phương tiện chủ yếu để truyền bá Phúc Âm, nhưng Đức Chúa Trời đã dùng sự thờ phượng chung như một phương tiện để kéo những con người tội lỗi đến với Ngài. Tuy nhiên, sự thờ phượng này phải chân thật, xuất phát từ tâm lòng, chứ không phải chỉ là thông lệ và nghi lễ tôn giáo.

Chất lượng của các buổi nhóm thờ phượng dường như có một ảnh hưởng đối với sự tăng trưởng của hội thánh. Giữa năm 1994 và 1996, Viện Phát Triển Hội Thánh ở Đức đã thực hiện một cuộc nghiên cứu toàn cầu về việc phát triển các hội thánh (Phát Triển Hội Thánh Quốc Gia, 1996). Họ đã khảo sát trên 1000 hội thánh ở 32 nước thuộc 5 châu lục. Kết quả nghiên cứu cho thấy rằng một trong những đặc điểm chính của việc phát triển hội thánh là những buổi nhóm thờ phượng có ấn tượng sâu sắc và vui vẻ. Tín hữu trong các hội thánh phát triển đều mong chờ được tham dự các buổi nhóm bởi vì họ được gặp gỡ Đức Chúa Trời và dân sự Ngài, được khích lệ để lớn lên trong đức tin. Khi rời khỏi buổi nhóm, họ mong muốn vâng lời Chúa nhiều hơn, yêu mến, phục vụ Ngài một cách sâu sắc hơn, và chia sẻ Ngài với những người khác.

KẾT LUẬN:

Sự thờ phượng Chúa chung là một trong những chức năng chính của Hội Thánh. Hãy nhớ rằng công tác của những người đi mở mang hội thánh là đem lại sự vinh hiển cho Cha và Cứu Chúa của chúng ta. Chúa đáng được tôn thờ. Chúa Jesus nói rằng những người thờ phượng thật là những người thờ phượng Đức Chúa Trời bằng tâm thần và lẽ thật.

NHỮNG CÂU HỎI THẢO LUẬN:

1. Tại sao việc nhóm họp lại để cùng nhau thờ phượng Chúa của dân sự Đức Chúa Trời lại quan trọng?
2. Những lý do nào giúp cho những buổi nhóm thờ phượng “sâu sắc” góp phần vào việc phát triển hội thánh? Những yếu tố của một buổi nhóm thờ phượng “sâu sắc” là gì?

3. Thờ phượng Chúa trong vinh quang thánh của Ngài có nghĩa gì?

4. Có những cách thể hiện thờ phượng được sử dụng trong nền văn hóa của bạn mà có thể được đưa vào trong buổi nhóm thờ phượng của bạn không (VD: thơ)? Bạn sẽ sử dụng những cách thức ấy trong một buổi nhóm thờ phượng như thế nào?

5. Mục sư nên làm gì trong việc chuẩn bị cho một buổi nhóm thờ phượng? Người hướng dẫn thờ phượng nên làm gì?

6. Hãy kể về những gì diễn ra trong một buổi nhóm thờ phượng mà đặc biệt có ý nghĩa đối với bạn. Những yếu tố nào trong buổi nhóm có hiệu quả nhất? Bạn có thể học được gì từ buổi nhóm này để giúp bạn trong việc chuẩn bị cho những buổi nhóm thờ phượng ở hội thánh mới mở của bạn?

BÀI TẬP: CHUẨN BỊ CHO MỘT BUỔI NHÓM THỜ PHƯỢNG

Hãy sử dụng các bước sau để chuẩn bị cho một buổi nhóm thờ phượng cùng với đội mở mang hội thánh của bạn. Hãy chia sẻ kinh nghiệm của bạn với người cố vấn cho bạn.

Bước 1: Chọn một chủ đề

Chủ đề của buổi nhóm thờ phượng sẽ là gì? Những ngày đặc biệt, chẳng hạn như Chúa nhật lễ Ngũ Tuần, lễ Giáng Sinh, hoặc lễ Phục Sinh, hay một ngày lễ nào khác có thể có một chủ đề. Thường thì ý chính của bài giảng sẽ gọi cho chúng ta một chủ đề. Hãy xem một bài giảng dựa trên Eph 5:15-21. Ý chính của phân đoạn này là: “Đức Chúa Trời muốn chúng ta được đầy đầy Thánh Linh bởi vì đó là khôn ngoan và kết quả trong đời sống vui mừng.” Vậy thì chủ đề cho buổi nhóm thờ phượng có thể là: “Hãy đầy đầy Thánh Linh!”

Bước 2: Chọn những bài hát / nhạc và những tiết mục đặc biệt

Bài hát hay bài thánh ca nào sẽ được dùng trong buổi nhóm thờ phượng này? Hãy chọn những bài có liên quan đến chủ đề, vừa hiện đại, vừa truyền thống. Cũng hãy chọn những nhịp điệu, tốc độ bài hát khác nhau, giai điệu vừa trầm, vừa bổng. Có loại nhạc đặc biệt nào, chẳng hạn như hát đơn ca hay độc tấu không? Có vở kịch nào để minh họa cho bài giảng không? Có lời làm chứng nào không? Hãy chắc rằng những lời làm chứng mà bạn chọn có liên quan đến chủ đề.

Bước 3: Sắp đặt thứ tự các tiết mục trong buổi nhóm thờ phượng

Hãy định thời gian bắt đầu và kết thúc rõ ràng. Hãy xem xét mọi tiết mục của buổi nhóm thờ phượng – những bài hát, bài giảng, những tiết mục đặc biệt, cầu nguyện, đọc Kinh Thánh... Sắp xếp thứ tự các tiết mục sao cho thật hợp lý. VD: Nên giảng trước hay sau giờ cầu nguyện? Nên tổ chức tiệc thánh lúc đầu, giữa, hay cuối buổi nhóm? Có sự cân bằng giữa ngồi và đứng, nghe và dự phần... không? Hãy nhớ rằng một số truyền thống giáo phái có những khuôn mẫu thờ phượng mà luôn áp đặt thứ tự của buổi nhóm thờ phượng.

Bước 4: Danh sách cần chuẩn bị

Hãy liệt kê tất cả những điều cần chuẩn bị cho buổi nhóm thờ phượng, chẳng hạn như máy chiếu, máy chiếu bài hát, các quyển thánh ca hay những bản nhạc, micro, và những thiết bị đặc biệt để đóng kịch... Hãy chỉ định xem ai sẽ chịu trách nhiệm chuẩn bị và mở các thiết bị trước và trong khi thờ phượng.

Bước 5: Xác định ngày, giờ tập

Hãy quyết định khi nào bạn sẽ tập dợt để chuẩn bị cho buổi nhóm thờ phượng. Hãy chắc rằng tất cả những người dự phần vào công việc đều được thông báo và có thể tham gia các buổi tập dợt.

Bước 6: Hãy dành thời gian cầu nguyện cho buổi nhóm thờ phượng

Hãy cầu xin Chúa hướng dẫn và tể trị buổi nhóm thờ phượng. Hãy cầu nguyện cho lòng mọi người được sửa soạn để ra mắt Chúa. Hãy cầu nguyện cho các thân hữu tham dự buổi nhóm để lòng họ mở ra với Chúa. Một số hội thánh có những đội cầu nguyện để cầu nguyện cho buổi nhóm thờ phượng trong khi nó đang diễn ra. Các hội thánh khác có những đội cầu nguyện đến nhà thờ sớm, dành thời gian cầu nguyện cho buổi nhóm và thăm nguyện cho những người đang bước vào nơi thờ phượng.

Bước 7: Đánh giá buổi nhóm thờ phượng

Sau buổi thờ phượng, hãy dành thời gian để đánh giá nó. Buổi thờ phượng đã diễn tiến như thế nào, không khí ra sao? Tiết mục nào tốt? Điều gì cần được thay đổi? Điều nào nên được tiếp tục áp dụng? Chúa có thăm viếng hội chúng một cách đặc biệt không? Có ai được Chúa cảm động một cách đặc biệt suốt trong buổi nhóm không? Có thân hữu nào tin Chúa không? Hãy áp dụng những gì bạn học được qua việc đánh giá này vào các buổi nhóm thờ phượng sau.

CÁC NGUỒN TƯ LIỆU:

• Robinson, Martin, và David Spriggs. Việc mở mang thêm hội thánh: Cẩm nang huấn luyện. Oxford, Anh: Lynx Communications, 1995.

• Rowlands, Gerald. Hãy xây dựng hội thánh của tôi! (quyển 2). Singapore: I.C.M. Publications, 1995.

• Schwart , Christian A. Phát triển hội thánh 1 cách tự nhiên. Emmelsbll, Đức: C&P Verlags-GmbH, 1996. (Lưu ý: quyển sách này đã được dịch sang tiếng Croatia, Pháp, Đức, Anh, Bồ Đào Nha, Nga, và Tây Ban Nha. [www. CundP.de/international](http://www.CundP.de/international)).